

Despre „aventura italiană” în Moldova

„Există o planetă Italia în afara teritoriului național, și este populată de persoanele care iubesc Italia și tot ceea ce face parte din italianitate în bine și în rău.”

(Giorgio Napolitano,
președinte al Republicii Italiene)

De mai mult de 40 ani (prima mea călătorie în Italia datează din 1969) mă simt trecută de partea acestui „popor al italienilor extratereștri”. La întoarcerea mea din Italia, am fost admisă la Universitatea „M. V. Lomonosov” din Moscova, pe care am absolvit-o în anul 1974, obținând licența în istorie cu specializare în istoria Italiei și limba italiană. În anii '70-'80, pe lângă activitatea principală – cercetător la Muzeul Național de Istorie – colaboram cu Camera de Comerț în calitate de traducător netitular și făceam parte din secțiunea moldovenească a Asociației URSS-Italia. Prin intermediul Asociației am fost invitată să particip, în calitate de interpret, la primele schimburi culturale și economice între Moldova și Italia, în urma semnării în 1989 a Protocolului de înfrățire între orașele Chișinău și Reggio-Emilia.

Datorită cunoașterii limbii italiene, construiam drumuri, plantam vii, culegeam struguri și făceam vin, traduceam legi, texte științifice, filme de Federico Fellini și mici poeme de Giacomo Leopardi... De la agricultură la fizica nucleară, de la chimie organică la selecție clonală și... așa mai departe. Făceam interpretariat la master class-urile unor cântăreți de operă și arbitri de fotbal, bucătari și critici, stilști și artiști, ingineri și farmaciști. În calitate de interpret, am lucrat cu avocați, jurnaliști, miniștri, deputați, sacerdoți, savanți, întreprinzători, oameni simpli și personaje renumite. Printre experiențele mele, toate interesante și importante, cea mai de răspundere și emoționantă este cea legată de predarea limbii italiene copiilor și adulților de orice vârstă.

Mi s-a propus să lansez predarea limbii italiene în anul 1990 într-o nouă instituție publică (care abia urma să fie fondată!), care trebuia să introducă studierea limbii italiene ca LS1 la toate treptele – primară, gimnazială și liceală – care urmau să facă parte dintr-o instituție complexă, frecventată de 924 de elevi cu vârsta cuprinsă între 7 și 18 ani, care mai târziu va lua numele lui Dante Alighieri. Partea cea mai romantică era determinată de faptul că, pentru a începe predarea limbii italiene pentru aproape o mie de elevi, lipsea Absolut totul necesar: programe, manuale, materiale didactice și... profesori, ținând cont de lipsa tradiției de predare a limbii italiene nu doar în Moldova, ci și în URSS, din care Moldova făcea parte în anul 1990.

Republica Moldova, declarată stat independent în luna august 1991, nu avea acorduri bilaterale cu Italia la începutul anilor '90. Drumul spre Italia, noi cei de

la Liceul „Dante Alighieri” îl făceam singuri. Dificultăților enumerate mai sus li se alăturau și cele de ordin logistic: lipsa unui sediu (timp de 2-3 ani am fost într-o situație incertă, de genul: a fi sau a nu fi?). Colegii, intrați în joc – începători amatori, ca și mine! – erau „condamnați” la creativitate didactică în stare pură. Aventură pură, căreia puțini i s-ar dedica.

Sunt astăzi recunoscătoare tuturor (chiar dacă nu toți au rămas să predea în școală) celor care au împărtășit cu mine, la diferite etape, experiența unei aventuri inedite care îi aștepta pe toți acei care voiau să predea limba italiană în Moldova anilor ‘90.

Un fel de pariu cu noi înșine.

Experiența mea personală și profesională, pentru un sfert de secol, era localizată într-un context istoric în continuă fermentare, dominat de prăbușirea sistemului în care mă născusem și crescusem, de căutarea de sine, precum și de dezvoltarea noilor teorii și cercetări care se deschideau în toate domeniile, inclusiv în învățământ. Astăzi, privind în urmă, pot spune că a fost o experiență pozitivă și gratificantă.

În școală am investit și am obținut atâtea! „Posibilul l-am făcut deja, imposibilul îl facem acum. Pentru miracole e nevoie de ceva timp.” Este sloganul sub semnul căruia am trăit... și supraviețuit.

Meritul special îi revine primei directoare, profesoarei (de fizica!) Lilia Filip. Trebuia să ai stofă pentru a accepta un așa „pariu”. Trebuia să crezi în a putea realiza imposibilul. Ea a fost cea care a crezut și care ne-a convins și pe noi, persoa-

nele care cunoșteam italiana, să construim de la zero o școală în care să răsune limba italiană.

Ea ne-a invitat să „intrăm în istorie” și noi am făcut-o, molipsiți de entuziasmul ei și încărcăți de energia ei. În pofida dificultăților economice și a lipsei de instrumente didactice, a lipsei absolute de publicații în limba italiană, am reușit să facem ca școala să devină un centru de promovare a limbii și culturii italiene. Situația critică stimula creativitatea.

În calitate de vicedirector, responsabil de „afacerile externe”, construim o rețea de contacte italiene, scriind scrisori cu solicitări de ajutor, bătând la toate ușile unde speram să găsim înțelegerea necesităților noastre. Pe „altarul” școlii aduceam toate contactele din viața precedentă, de interpret și traducător.

Astăzi aș spune că am fost norocoși să întâlnim în Italia persoanele indicate care au ajutat școala să meargă pe calea justă. De mare ajutor ne-au fost mulți italieni – persoane particulare și instituții diferite – care, în pofida lipsei unor relații oficiale între cele două țări, au vrut să împărtășească cu noi dorința de a propaga limba italiană în Moldova. Aș vrea să încep cu Institutul Est-Europa din Reggio-Emilia, care în anul 1990 ne-a aprovizionat cu primele texte cu care am început să predăm italiana („In italiano” de A. Chiuchiù, F. Minciarelli, M. Silvestrini, Editura Guerra-Perugia) și, în 1993, a organizat o donație de carte – „O carte pentru Chișinău”, antrenând în acea inițiativă 25 de școli din regiune. Cele mai mult de trei mii de volume donate au permis să fondăm o bibliotecă școlară.

Ulterior, ca răspuns la rugămintea noastră referitor la material didactic (de negăsit în Republica Moldova), ambasadele italiene, mai întâi cea de la Moscova, apoi cea de la Budapesta și mai târziu cele de la București și Chișinău, au contribuit la aprovizionarea catedrei de limbă italiană cu texte moderne, editate în Italia și destinate pentru străinii care învață italiana.

Dincolo de materialul didactic, o problemă prioritară pentru Liceu era considerată perfecționarea cadrelor didactice de italiană. Nu cred că trebuie să conving pe cineva că pe atunci era imposibil de obținut vreo soluție în țara noastră. Privirile ni s-au îndreptat spre prietenii italieni, care au și venit cu prima soluție. În anul 1992, Departamentul Educației din regiunea Campania a oferit o posibilitate unică pentru cinci profesori de limba italiană din Chișinău de a urma un curs de perfecționare în Italia. De atunci, mai exact începând cu anul 1993, îndată ce am aderat la Societatea „Dante Alighieri” și până în 2007, anual am fost premiați cu 2-3 burse pentru profesorii de italiană din partea Sediului Central al Societății, ca apreciere pentru activitatea desfășurată întru promovarea limbii și culturii italiene.

Mai târziu am stabilit contacte cu Universitatea pentru Străini din Perugia, care oferă anual Liceului „Dante Alighieri” burse pentru cursuri de perfecționare

a cadrelor didactice care predau italiana în afara Italiei. Începînd cu anul 2000 au ajuns în Moldova și burse postuniversitare, oferite de Ministerul Afacerilor Externe din Italia, care permiteau perfecționarea profesorilor la universitățile din Perugia și Siena. Toți profesorii care activau în Liceu au avut posibilitatea de a se perfecționa în Italia. Mai mult, pentru a familiariza profesorii noștri cu inovațiile din domeniul învățămîntului, am reușit, cu ajutorul acelorași prieteni din Italia, să invităm profesori italieni în Moldova. Astfel, aici, la noi, au fost ținute cursuri de către profesorii A. Chiuchiù (Assisi), A. Zuliani (Udine), M. Silvestrini (Perugia), G. și A. Materassi (Firenze), K. Katerinov (Perugia), P. Balboni (Venezia) și alții.

Constat astăzi, spre surprinderea mea, că starea de tranziție și profunda criză economică din anii '90, în mod paradoxal, a oferit mai multe posibilități decît perioadele cînd se părea că lucrurile se stabilizează. Faptul că nu era posibil de găsit nimic, mă făcea să „exploatez” toate cunoștințele mele. Activînd paralel ca traducător, invitam la școală antreprenori italieni, jurnaliști, politicieni, cărora le arătam școala și copiii care vroiau să învețe italiana. În urma acestor vizite, în cadrul cărora invitații se declarau încîntați de cele văzute, la școală au început să ajungă diferite bunuri din Italia: caiete, articole de birotică, primele computere, un fotocopiator, bani cu care a fost posibilă achiziționarea de table noi, mijloace tehnice moderne, materiale audio și video etc. În acest mod, practic am creat baza materială a instituției.

O altă direcție-cheie a dezvoltării instituționale a fost organizarea vizitelor în Italia pentru elevi. Vacanțele-studiu în Italia pentru elevii noștri au fost organizate la fel cu ajutorul prietenilor noștri italieni, deși existau dificultăți birocratice și financiare inimaginabile. Institutul „Matilde di Canossa” (Reggio-Emilia), Scuola Sport „Barilla” (Parma), localitățile Supino, Arpino și Pontecorvo (Frosinone), Asociația „Italia-Moldavia” (Varese) au oferit elevilor noștri vacanțe de iarnă și de vară în Italia, întâlniri cu Italia și cu italienii care țineau la școala noastră.

Comitetul Societății „Dante Alighieri”, care activează în Liceu, constituit din profesori de italiană, organiza schimburi culturale cu Italia, găzduia studenți și profesori italieni, făcea cunoștință elevilor moldoveni cu lumea italiană din domeniul culturii și științei, din domeniul afacerii și sportului, cu profesioniști și voluntari. Numărul și diversitatea acțiunilor organizate sunt de-a dreptul impresionante: conferințe, expoziții, prezentări de carte, vizionări de filme, concerte de muzică corală polifonică și populară, ore de tarantella și teatru, cursuri despre civilizația italiană (lirică, literatură, artă), concursuri pentru elevi „Cine cunoaște mai bine italiana?”, „Italia în imaginația mea”, „Italia și gusturile ei”, „Italia și știința” și alte evenimente care puteau să ajute elevii noștri să înțeleagă mai bine Italia, s-o simtă mai aproape. Zilele Dante, Săptămîna Limbii Italiene, devenite deja tra-

diție în Liceu, implică toți elevii, de la treapta primară pînă la cea liceală, în activități artistice: spectacole (în italiană!), concursuri de cîntece („Zecchino d’oro”, „Pe urmele Festivalului San Remo”), concursuri de scriere poetică și narativă („Ciao, si parte!”, „Scrittori in erba”, „La fuga a Verona”, „C’era una volta...”) și concursuri legate de cercetare și descoperire: descoperirea italienilor iluștri, a tradițiilor italiene, a patri-

moniului artistic italian, care erau prezentate în cadrul conferințelor pentru elevi.

Mulți ani la rînd am fost responsabilă de „compartimentul italian” al ziarului școlar „Dante’S”, un adevărat laborator de scriere atît pentru profesori, cît și pentru elevi, care își demonștrau talentele narrative, lirice sau de traducere din/în italiană. Un alt laborator în cadrul căruia elevii puteau să se apropie de italiană era cel teatral. În decurs de 20 de ani am pus în scenă mai mult de zece spectacole cu participarea elevilor claselor liceale. A devenit o frumoasă tradiție spectacolul „Adio, școală!” (în italiană). O altă experiență importantă din ultimii ani (2006-2009) a fost colaborarea cu Universitatea din Padova, ai cărei studenți au făcut practica pedagogică la noi în Liceu. Timp de 15 ani am făcut parte din lista experților naționali, autori de curriculum pentru limbile străine. Am fost responsabilă pentru limba italiană, autoare de teste pentru examenul de bacalaureat.

De-a lungul anilor – am devenit...

Liceul nostru a devenit unul de prestigiu, considerat unul dintre cele mai bune din capitala Moldovei. Italiana a devenit una din cele cinci limbi străine, împreună cu engleza, franceza, spaniola și germana, introdusă în curriculumul școlar. Bineînțeles, acest lucru se datorează unor eforturi inimaginabile, dar care au oferit rezultate pe măsură.

Din 1990 pînă în 2013 mai mult de 1500 de elevi au absolvit Liceul Teoretic „Dante Alighieri” (la profil real și umanist). Mulți dintre ei, după absolvirea universităților, au găsit de lucru anume datorită cunoașterii limbii italiene. Și dacă la începutul anilor ’90 motivația de a învăța italiana în Moldova se baza pe pasiunea de a învăța o limbă de mare cultură, pe simpla și pura plăcere, atunci cu trecerea timpului, varietatea motivelor s-a completat cu alte exigențe: de a continua studiile la universitățile din Italia, de a stabili și întreține relații comerciale cu Italia, de a găsi un serviciu în Italia sau în firmele italiene deschise în Moldova. Astfel, un număr important de absolvenți ai Liceului au făcut studii la marile

universități italiene: Bocconi din Milano, La Sapienza din Roma, Ca'Foscari din Venezia, Universitatea Cattolica din Milano, Universitatea din Bologna și altele. Mulți dintre ei sunt angajați în cele mai diverse activități, inclusiv în Italia.

În anii 2005-2006, la solicitarea Sediului Central al Societății „Dante Alighieri”, Comitetul de la Chișinău a organizat, oferind infrastructura Liceului, cursuri de limbă italiană în cadrul proiectelor încredințate Societății, de către Ministerul Muncii și Politicilor Sociale, cum se numea pe atunci. Aceste proiecte prevedeau dreptul preferențial în baza Legii 189/2002 (Legea Bossi-Fini) pentru acei cetățeni care intenționau să se transfere în Italia pentru motive de serviciu și care au urmat cursuri de formare în țara de origine. Au fost organizate două proiecte de acest tip, în urma cărora a fost certificată competența de cunoaștere a limbii italiene a circa 250 de persoane, care mai apoi au fost încadrate în domeniul construcției. Cursurile date ofereau participanților materialul de bază pentru comunicare, lexicul necesar pentru desfășurarea muncii din domeniul respectiv și un certificat oficial recunoscut de statul italian. Examenul PLIDA (nivelul A1/A2) a avut rezultat pozitiv pentru toți participanții.

În calitate de responsabil de cursuri am prezentat un raport Sediului Central, care a fost publicat în cartea „Il mondo in italiano. Società Dante Alighieri, Annuario 2006” („Moldova. 1990-2006: mobilità professionale e boom dell'italiano”, pp. 277-285).

La 25 noiembrie 2013 Asociația Obștească pentru Promovarea Limbii și Culturii Italiene „Dante Alighieri” a fost înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova. Asociația este moștenitoarea și continuatoarea Comitetului Dante de la Chișinău. Asociația fondată este un fel de totalizare a activităților desfășurate anterior și își propune activități pe viitor întru difuzarea limbii și culturii italiene în Republica Moldova, încercând să implice cât mai multe persoane prin libera lor manifestare a voinței de a realiza în comun exclusiv activități culturale.

Acesta este un raport autoreferențial. L-am scris nu pentru o autocelebrare, dar ca un exemplu de experiență extraordinară pe care mi-a dăruit-o Destinul și care mi-a umplut viața.

Ludmila Kojuşko,
președintele Asociației „Dante Alighieri”

Note di ringraziamento

L'avventura italiana di un "extraterrestre"

Cosa dire?

La vita è bella!

Penso che molti qui presenti hanno visto grazie, all'INTERNET, la scena con Sofia Loren e Roberto Benigni, grande regista e attore italiano, il quale durante la consegna del premio Oscar per il suo film "La vita è bella" saltò sulle poltrone del teatro e raggiunse il palcoscenico passando sopra le teste dei divi di Hollywood.

Se io fossi del temperamento di Roberto Benigni, stasera salterei anch'io!

Sono strafelice.

Per me (come penso anche per molte altre persone della mia generazione) il primo incontro con l'Italia era quello virtuale, auditivo, dovuto alla voce di Robertino Loretti, molto limpida ed intonata, che scopriva per noi la bellezza e la musicalità della canzone italiana.

La mia infanzia, passata in un villaggio sperduto moldavo, era accompagnata dalla sua voce che ti affascinava ed incantava, dava una stretta al cuore e una gioia inspiegabile. E ti faceva sognare....

L'Italia in quel periodo sembrava un paese irraggiungibile: come un sogno.

Ma i sogni ogni tanto si realizzano!

Nel 1969 sono andata in Italia per la prima volta ... per far applaudire gli italiani alle danze del popolo moldavo.

20 anni dopo, nel 1989, dopo aver preso la laurea in Storia e Lingua italiana all'Università di Mosca (senza speranza di avere il visto d'uscita!) ho intrapreso il mio secondo viaggio nel Bel Paese in qualità di interprete accompagnando i 25 ragazzi moldavi che in seguito del gemellaggio siglato tra Reggio -Emilia e Chisinau sono stati tra i primi studenti moldavi a visitare e ammirare l'Italia.

Nel 1990 (25 anni fa!) la professoressa di fisica, LILIA FILIP, (il cui nome è caro a molti di voi, presenti stasera) mi ha convinto di condividere con lei il destino di uno che avrebbe voluto realizzare un'opera inedita: dare la vita a una scuola con l'insegnamento dell'italiano mai insegnato in Moldova. Mi ha fatto invito (come diceva lei) di "entrare nella Storia"...

Nel 1992 facendo il mio primo corso di aggiornamento a Napoli scrivevo nella lettera alla mia madre che accudiva i miei piccoli figli: **“Una russa di Moldova o una moldava di Russia qui per loro sono lo stesso una cosa esottica”**.

Oggi il nome del villaggio moldavo dove sono venuta al mondo, TELENESTI, è finito sul sito del Presidente della Repubblica Italiana, risultando tra gli altri nomi delle località native dei cavalieri delle onorificenze dello stato italiano.

Mi sono accostata all’Italia senza approdarci.

Negli ultimi venti anni ho visitato l’Italia per motivi di missione, studio e lavoro, affari e turismo.

Di 20 regioni italiane non ho visto solo 5. Non smetto di meravigliarmi al vedere le orme del genio italiano lasciate nell’arco dei secoli ovunque vada ...

Da molti anni mi sento schierata a quei “extraterrestri” di cui scriveva Giorgio Napolitano, l’undicesimo presidente della Repubblica Italiana:

“Esiste un pianeta Italia fuori del territorio nazionale ed è abitato dalle persone che amano l’Italia e tutto ciò che fa parte dell’italianità nel bene e nel male”

All’Italia mi lega una montagna di ricordi, ma mi limito a dire che sono stata tra poche persone straniere che avevano opportunità a sfogliare il libro, considerato oggi il vero e proprio monumento alla lingua italiana.

All’abbazia di Montecassino, grazie al capo dell’archivio don Faustino d’Avegliano, ho avuto la fortuna di tenere tra le mani la prima edizione di Commedia di Dante Alighieri con le correzioni fatte dal pugno del figlio di Dante...

La sensazione era fortissima: come se io avessi ricevuto la benedizione dallo stesso Dante Alighieri...

Le parole di Dante attribuite da lui a Ulisse che invita i suoi compagni a varcare i confini dell’ignoto sono scritte all’ingresso del Liceo “Dante Alighieri”, il primo istituto pubblico dove per 25 anni gli studenti moldavi studiano la lingua italiana:

**“Considerate la vostra semenza:
fatti non foste a viver come bruti,
ma per seguir virtù e canoscenza!”**

„Voi fii sunteti ai nobilei seminte
si nu nascuti spre trai de dobitoc
ci onoare sa catati si cunostinte!”

Un'esperienza straordinaria di cui mi sento fiera.

E quindi

Grazie

Grazie prima di tutto a **Dante Alighieri**

per aver dato la vitalità alla Lingua intorno alla quale si sono riuniti i popoli dello stivale italiano, la quale avevo fortuna di studiare e di cui mi sono innamorata ;

Grazie ai miei professori, russi e italiani, che mi hanno “contaminata” con la loro passione nei confronti di una lingua di Arte e Musica, Sapere e Conoscenza, Cucina e Moda;

Grazie a Lilia Filip per aver fiducia in me chiamandomi a varcare i confini dell'ignoto;

Grazie a tutti gli italiani, enti, istituti, persone (l'elenco risulta molto lungo!) che mi hanno aiutato a crescere professionalmente e che mi hanno aiutato a mettere le basi materiali e didattiche dell'insegnamento dell'italiano nel paese dove mancavano sia la tradizione sia le strutture ufficiali italiane;

Grazie al XII Presidente della Repubblica Italiana, Sergio Mattarella (il quale non mi conosce di persona),

per la decisione di accettare la mia candidatura per l'alta onorificenza statale;

Grazie allo staff dell'**Ambasciata d'Italia in R.Moldova**, in speciale **alla dott.ssa Nicoletta Borsari e Sua Eccellenza Ambasciatore Enrico Nunziata** per saper apprezzare il mio contributo nella diffusione della Lingua e Cultura Italiana (anche se lo facevo non tanto d'obbligo quanto di piacere!) e per aver scelto me da presentare alle alte autorità italiane;

Grazie ai miei colleghi per aver voluto condividere con me l'avventura straordinaria che toccava cinque volesse insegnare l'italiano in Moldova;

Grazie ai miei studenti, adolescenti e adulti, (in speciale studenti della mia prima promozione del già lontano 1990) per non aver mortificato la mia voglia di insegnare, anzi per averla alimentata nell'arco di un quarto secolo;

Grazie alla mia famiglia, in speciale ai miei figli, **Andrei e Olesea**, per la comprensione quando gli mancavo come la mamma, nonché per l'aiuto tecnico (riguardante l'uso di computer,) che mi prestavano a partire dalla loro tenera età;

Grazie a **tutti voi, qui presenti**, per aver voluto accettare l'invito alla mia festa ed essermi accanto in questo momento.

Questa sì che è la nostra festa!

Sono strafelice.

P.S.

Mi sento onorata che l'onorificenza mi è arrivata nell'anno quando in tutto il mondo vengono celebrati i 750 anni di nascita del grande poeta italiano Dante Alighieri

Mi piace il nome dell'ordine: ti fa ricordare che Dante Alighieri proprio con questa parola termina tutte e tre cantiche della Divina Commedia:

“E quindi uscimmo a rivedere **le stelle**” (Inferno”)

“Ritornai....puro e disposto a salire a **le stelle**” (Purgatorio)

“l'amor che move il sole e le altre **stelle**” (Paradiso)

(La mia interpretazione (scusate un aproccio troppo semplicistico):

Quando si esce dall'Inferno si vedono le stelle che ti invitano a salire e raggiungendole te ne rendi conto che la forza che le fa muovere è l'Amore.)

Ogni impegno ci vuole fare con amore...per raggiungere alle stelle.

Ludmila Kojuško,

Presidente dell'Associazione “Dante Alighieri”